

Key words: mountain regions; Protocol for the development of agriculture and rural areas to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians; Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians; agricultural production; sustainable development.

УДК 347.965.42

А. Демчук, І. Борис

Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів на основі аналізу норм національного та міжнародного законодавства

Стаття присвячена здійсненню комплексного дослідження існуючого альтернативного способу вирішення сімейних конфліктів, визначення медіації як одного з найбільш ефективних методів цивілізованого вирішення спорів на основі аналізу розвитку та законодавчого регулювання даного інституту за кордоном, формування теоретичних та практичних висновків щодо необхідності здійснення належного законодавчого регулювання процедури.

Ключові слова: медіація, сімейні конфлікти, послуги посередництва, альтернативні способи вирішення спорів

Постановка наукової проблеми та її значення. Сімейні конфлікти – це одна з найпоширеніших категорій справ, особливістю яких є їх емоційність. Те, що вони виникають в умовах негативного відношення сторін та сильних переживань є перепорою для самостійного вирішення усіх суперечок.

Способи цивілізованого врегулювання ситуації з урахуванням інтересів учасників конфлікту умовно можна поділити на дві групи: традиційний (вирішення спорів з позиції права шляхом застосування законодавчих приписів та норм в спеціально створених судах) та нетрадиційний (так звані «альтернативні» способи розв’язання конфліктів – вирішення спорів з позиції інтересів шляхом пошуків компромісних рішень та досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, незалежної сторони) [1, с. 247].

Під час виснажливого та болючого, з психологічної точки зору судового процесу, учасників справи цікавить виключно результат, а ним є задоволення вимог та мінімізація витрат, пов’язаних із цим. Саме медіація оминаючи складні судові процедури сприяє цьому. Тому впровадження процедури вирішення сімейних конфліктів шляхом проведення медіації на законодавчому рівні та вдосконалення чинного процесуального законодавства з метою створення дійсної можливості реалізації права на альтернативне вирішення спорів є дійсно актуальним в існуючих реаліях сьогодення та потребує всестороннього аналізу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Так, як медіація розвивалася переважно за кордоном аналізом переваг і недоліків, особливостей її застосування займалися в основному зарубіжні вчені. Вітчизняних науковців медіація почала цікавити відносно недавно. Це спричинено переважно через вступ України до Європейського співтовариства і необхідність відповідних змін у вітчизняному законодавстві (О. О. Тищенко, В. Жмудь, Г. Єрмоменко, Р. Коваль, Д. В. Проценко, Д. К. Возьянов, І. Гончар, Д. Давиденко, Т. П. Кучмай, Ю. І. Микитин й інші). Оскільки сімейна медіація поступово знаходить своє місце в Україні, вважаємо, доречним аналіз правових підстав її запровадження та реалізації.

Метою статті є здійснення комплексного дослідження існуючого альтернативного способу вирішення сімейних конфліктів, визначення медіації як одного з найбільш ефективних методів

цивілізованого вирішення на основі аналізу розвитку та законодавчого регулювання даного інституту за кордоном, формування теоретичних та практичних висновків щодо необхідності здійснення належного законодавчого регулювання процедури.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Вагомим кроком до законодавчого врегулювання альтернативного способу вирішення конфліктів стало ухвалення Верховною Радою України проекту закону «Про медіацію», який закріпив можливість врегулювання сімейних спорів шляхом медіації. Даний законопроект досить чітко прописує порядок проведення медіації, обов'язковість виконання медіаційної угоди, а також можливість звернення до суду у разі порушення угоди про результати медіації. В зв'язку з цим виникають питання чи зможе такий спосіб врегулювання конфліктів бути на рівні із традиційним. Для того, щоб відповісти на це, насамперед, варто осмислити наскільки прийнятна медіація для врегулювання конфліктів у сфері сімейних відносин в Україні та за кордоном і яка її ефективність у порівнянні з іншими способами.

Інститут медіації в цілому і можливість її застосування в сфері сімейних відносин в міжнародному масштабі не є чимось новим, а у багатьох державах сімейна медіація має давню історію і виступає на сьогоднішній день як один з необхідних вже традиційних елементів правової системи.

Термін «сімейна медіація» в практиці зарубіжних держав, як правило, позначає медіацію, яка застосовується для врегулювання розбіжностей що виникають при розірванні шлюбу.

За словами Л. Паркінсон сімейна медіація найчастіше застосовується при розлученні для того, щоб допомогти колишньому подружжю зберегти свій статус батьків, але при цьому відокремити виконання своїх батьківських обов'язків один від одного [2, с. 18]. У зв'язку з цим в США набув поширення термін «медіація при розлученні».

У сучасних публікаціях термін сімейна медіація став використовуватися в більш широкому сенсі. Зокрема, зазначається, що предметом сімейної медіації можуть виступати не тільки конфлікти подружжя при розлученні, але і цілий ряд суперечок, які виникають як на стадії оформлення сімейних відносин, наприклад, при укладанні шлюбного контракту так і в процесі спільного життя. Таким чином, на сьогоднішній день набуває поширення підхід до врегулювання будь-якого сімейного конфлікту шляхом переговорів за участю посередника. Сімейна медіація визначається як процес в якому незалежна третя особа допомагає учасникам сімейного конфлікту, зокрема подружжю на межі розлучення, поліпшити взаємодію один з одним і прийняти найбільш усвідомлені та вигідні рішення щодо дітей, фінансів, майна.

На думку Л. Паркінсон термін сімейна медіація застосовується також до конфліктних ситуацій між особами, які знаходяться в фактичних шлюбних відносинах [2, с. 17]. А у Німеччині до неї віднесені ще й спадкові питання. Враховуючи те, що вона здатна регулювати досить широкий об'єм суспільних відносин, ми можемо зробити висновки, що предмет сімейної медіації має істотну специфіку, що відокремлює її від медіації, яка регулює інші види суспільних відносин.

З точки зору трансформаторів Буша і Фолджера медіація має неабияку соціальну цінність, яка полягає в можливості медіації змінювати і відновлювати взаємостосунки між людьми [3]. Саме сімейна медіація може зберегти між сторонами конфлікту позитивні взаємовідносини, забезпечити майбутній розвиток їхніх стосунків з дітьми та один з одним, розробити максимально комфортне та взаємовигідне рішення для усіх, яке з високою ймовірністю буде реалізовуватися. Досягнення цього результату під час вирішення сімейного конфлікту в судовому порядку просто неможливо.

На відміну від судового вирішення конфлікту, який базується на прямому правозастосуванні, медіація здійснюється з використанням права на основі справедливості та з урахуванням інтересів обох сторін. Залучення посередника дає можливість усунути психологічний бар'єр, що існує при прямому спілкуванні «ворогуючих» сторін. Залучивши до переговорного процесу кваліфікованого посередника, сторони визнають свою готовність до компромісу. Учасники медіації приймають рішення (на відміну від судового розгляду, під час якого рішення приймає безпосередньо суддя), що задовольняє їх обох, а посередник лише створює умови, які дають можливість коректно вести обговорення суті справи [1, с. 249].

Процес медіації – суворо конфіденційний (не розголошується), у той час як судовий розгляд, зазвичай, є процедурою публічною. Суд визначає, коли процес розпочнеться, коли закінчиться і як проходитиме. Ґрунтуючись на відповідних нормах чинного законодавства, суд приймає рішення та оголошує його сторонам. У процесі ж медіації всі учасники мають можливість контролювати ситуацію. Судовий розгляд завжди передбачає наявність переможця і того, хто програв, а медіація налаштована на пошук взаємовигідного та взаємоприйняттого розв'язання спору [1, с. 249]. Таким

чином, головним пріоритетом застосування сімейної медіації на відміну від судового процесу є оперативність вирішення спорів, конструктивізм, дотримання принципу конфіденційності приватного життя сторін.

Але у сімейній медіації також є певний процес, який необхідно пройти. Спочатку, коли сторони вдаються до медіації, вони через надмірні емоцій не завжди готові навіть розмовляти один з одним. Кожен бачить ситуацію по-своєму, вважає винним іншого і намагається довести свою правоту. За таких умов майже неможливо побачити справжні причини конфлікту, а обговорити варіанти його залагодження тим більше. Медіатор виступає інструментарієм, який допомагає сторонам крізь завісу емоцій усвідомити свої потреби та інтереси, а також побачити ситуацію очима один одного.

Варто зазначити, що у практиці на медіацію в чистому вигляді мало хто погоджується, зазвичай відбувається посередництво у спілкуванні між конфліктуючими сторонами з метою виявлення інтересів кожного. Доволі часто, подружжя, що розлучаються, декілька місяців спілкуються один з одним тільки через медіатора, виражаючи сильні неприязні емоції щодо іншої сторони [4]. Але з часом вони починають розуміти один одного, неприязність зникає і тоді посередництво вже їм не потрібне, оскільки сторони вже здатні самостійно дійти до взаємовигідних домовленостей.

Щоб підкреслити вагомий статус сімейної медіації, варто зазначити що, як правило, за кордоном вона регламентується окремо від інших видів медіації, (наприклад в Англії і Уельсі, Фінляндії, Австралії) або спеціальних законах про сімейної медіації прийняті в більшості штатів США. Закріплення інституту медіації в сімейних конфліктах на окремому рівні від інших відносин стало б поштовхом до її активнішого застосування, що звільнить суди від перевантаження сімейними спорами.

Особливість правового регулювання медіації у сімейних відносинах за кордоном полягає також в тому, що виключаючи принцип добровільності процедури медіації, держави активно використовують дану процедуру як обов'язковий етап у вирішенні конфліктів, що впливають із сімейних стосунків.

Зокрема, в Великобританії відповідно до Закону про сім'ю соліситор зобов'язаний направляти клієнтів, які звернулися за юридичною допомогою з питань сімейного конфлікту і які мають право на її безкоштовне надання до медіатора, для проведення попередньої інформаційно-оціночної сесії (так званої процедури MIAM). В Австралії обов'язкове досудове звернення до акредитованих сімейних фахівців у спорах про виховання дітей при розлученні батьків за винятком випадків коли суперечка пов'язана з насильством в сім'ї або викраденням дітей.

Практика обов'язкової медіації в сімейних конфліктах в ряді країн, аргументується тим, що медіація дозволяє врахувати ті питання, які не підпадають під правову регламентацію, але мають значення в сімейних відносинах.

Варто зазначити, що національними правовими системами зарубіжних країн часто визначається коло сімейних конфліктів, процес вирішення яких може фінансуватися з державного бюджету. Як правило це конфлікти щодо питань виховання дітей при розірванні шлюбу, а також про усиновлення і удочеріння. Наприклад, в Норвегії суперечки між подружжям про розірвання шлюбу, які мають дітей віком до 16 в обов'язковому порядку фінансується з державного бюджету. В Ірландії всім подружнім парам надається безкоштовна медіація (дане правило в поєднанні з нестачею матеріальних ресурсів і кадрів зумовило існування черги на сімейну медіацію). У Данії безкоштовна досудова і судова медіація надається особам у яких є складності з відвідуванням дитини. В Англії послугами сімейного медіатора безкоштовно користуються особи матеріальне становище яких відповідає встановленим державою критеріям.

Що стосується нашого законодавства – то нормотворці також певним чином подбали про осіб та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до «Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)» державна соціальна послуга посередництва (медіації) надається безплатно, за плату або з установами диференційованої плати, з урахуванням обставин в яких перебувають особи, сім'ї.

Однією із яскраво виражених тенденцій регулювання зарубіжними державами медіації в сімейних конфліктах є її професіоналізація. У більшості країн вводиться процедура державної акредитації сімейних медіаторів, після проходження спеціальної підготовки та розробляються і затверджуються освітні стандарти навчання сімейних медіаторів.

У проєкті закону України «Про медіацію» є вимоги до віку особи, наявності вищої освіти та обов'язкового проходження спеціальної підготовки у сфері медіації в Україні або за її межами. Медіатор, насамперед, повинен вміти слухати, чути і довіряти людям, але обмеження лише такими вимогами не завжди є виправданими. Така правова позиція може призвести до низької компетенції вказаних спеціалістів. Таку думку поділяє й законодавець Австрії. Там поширена модель проведення медіації двома медіаторами один з яких є фахівцем в області психології, а другий в області юриспруденції. Відповідно це дозволяє як з юридичної точки, так і з психологічної зрозуміти зміст конфлікту та шляхи його вирішення з мінімізацією негативного впливу на сторони. Тому ми вважаємо, що ватро було б у проєкті закону зазначити положення про підготовку медіаторів не лише юристами, але й психологами.

Особливої уваги заслуговує також і участь у процедурі медіації дитини. У неї є можливість зрозуміти більш чітко все, що відбувається в сім'ї, і це є запорукою того, що в майбутньому діти менше будуть перебувати під впливом тривоги і непорозуміння. Сама зустріч засвідчує дітям, що батьки пробують залагодити конфлікт спокійно і не намагаються вести конфронтацію між собою. Діти, які беруть участь у зустрічах із медіації, осмислюють, що батьки прислухаються до їхніх побажань і потреб, що вони не забуті і не відкинуті в розпалі наявної кризи. У будь-якому разі відповідальність за прийняття рішення, певно, буде в руках батьків. Діти можуть висловити свою думку і побоювання загрози, але самі рішення будуть приймати батьки [5, с. 32].

Вирішення спору шляхом проведення процедури медіації економить час, знижує вартість вирішення спору, забезпечує сторонам приватність та конфіденційність, дає можливість отримати вигравне рішення для обох сторін. Незважаючи на ці переваги, за соціальним опитуванням О. О. Тищенко про такий спосіб досудового врегулювання спорів знає зовсім незначна кількість громадян, лише 19 % [6, с. 71]. На сьогоднішній день, це надзвичайно низка обізнаність, яку потрібно виправляти. Адже за часів цифрових технологій знайти потрібну інформацію можна не піднімаючись із дивану.

Висновки. Розглянувши існуючий в нашій державі спосіб альтернативного вирішення сімейних спорів та проаналізувавши наявний світовий досвід, необхідно зазначити, що запровадження медіації у сімейних правовідносинах на законодавчому рівні сприяє всебічному й ефективному розв'язанню конфліктів, досягненню домовленостей, які кожна зі сторін буде добровільно виконувати. Однак, для широкого застосування сучасного методу вирішення спорів і примирення сторін заважає елементарна необізнаність суспільства щодо його можливостей та відсутність детальної регламентації цього процесу на законодавчому рівні.

Таким чином, формування успішної моделі сімейної медіації пов'язано, насамперед, з активною участю в даному процесі держави шляхом популяризації ідеї, в тому числі введення правила про пріоритетність досудового звернення до акредитованих сімейних фахівців у спорах стосовно найбільш значущих категорій сімейних конфліктів, забезпечення правового регулювання і державного фінансування відповідних соціальних проєктів, якісної підготовки фахівців в сфері сімейної медіації. Це допомогло б забезпечити високу якість послуг, мінімізувати кількість некомпетентних спеціалістів, упорядкувати справи, що можуть вирішуватися за допомогою медіації. У такому вигляді сфера альтернативного вирішення спорів зможе розвиватися ще ефективніше, а це матиме виключно позитивні наслідки як для суспільних інтересів, так і для правосуддя.

Джерела та література

1. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів / Ю. В. Розман // Актуальні проблеми політики. – 2013. – № 49. – С. 245-256.
2. Паркінсон Л. Семейная медиация / Л. Паркінсон. – М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2010. – 400 с.
3. Буш Роберт А. Бэрк, Фолджер Джозеф П. Что может медиация. Трансформативный подход к конфликту / Роберт А. Бэрк Буш, Джозеф П. Фолджер / Пер. с англ. – Киев: Издатель Захаренко В. А., 2007. – 264 с.
4. Гаро Г. Медіація у сімейних спорах – переваги для сторін та адвокатів / Г. Гаро // Матеріали Другого щорічного форуму «Медіація і право» (03 червня 2016 р., м. Одеса) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://protocol.ua/ua/mediatsiya_u_simeynih_sporah_perevagi_dlya_storin_ta_advokativ/.

5. Лeko Б. Медіація в сімейних конфліктах і розлученнях / Б. Лeko. // Підприємство, господарство і право. – 2017. – №5. – С. 29–32.
6. Тищенко О. О. Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів: магістерська дис.: 054 Соціологія / Тищенко Олексій Олегович. – Київ, 2018. – 93 с.

Демчук А., Борис И. Использование процедуры медиации в разрешении семейных конфликтов на основе анализа норм национального и международного законодательства. Статья посвящена осуществлению комплексного исследования существующего альтернативного способа решения семейных конфликтов, определение медиации как одного из наиболее эффективных методов цивилизованного разрешения споров на основе анализа развития и законодательного регулирования данного института за рубежом, формулированию теоретических и практических выводов о необходимости осуществления законодательного регулирования этой процедуры. Формирование успешной модели семейной медиации связано с активным участием в данном процессе государства путем популяризации идеи, в том числе введение правила о приоритетности досудебного обращения к аккредитованным семейным специалистам по разрешению споров относительно наиболее значимых категорий семейных конфликтов, обеспечение правового регулирования и государственного финансирования соответствующих социальных проектов, качественную подготовку специалистов в области семейной медиации. Это позволило бы обеспечить высокое качество услуг, минимизировать количество некомпетентных специалистов, упорядочить дела, которые могут решаться с помощью медиации.

Ключевые слова: медиация, семейные конфликты, услуги посредничества, альтернативные способы разрешения споров

Demchuk A., Borys I. Application of the Mediation Procedure in Resolving Family Conflicts: the National and International Legislative Norms. The article highlights the key findings of a comprehensive study of the existing alternative ways of resolving family conflicts. The emphasis is laid on the definition of mediation as one of the most effective methods of civilized settlement of disputes outside the court. The analysis concerns the legislative regulation of this institution abroad. The authors consider the theoretical and practical conclusions about the necessity of proper legislative regulation of the mediation procedure. The formation of a successful model of family mediation depends on the active participation of the state in this process by popularizing the idea, including the introduction of a norm on the priority of pre-trial appeal to accredited family professionals in disputes over the most significant categories of family conflicts, provision of legal regulation and state financing of relevant social projects, qualitative training of specialists in the field of family mediation. This would ensure high quality of services, minimize the number of incompetent specialists and facilitate resolving of family conflicts through mediation.

Key words: mediation, family conflicts, mediation services, alternative ways of resolving disputes.